

תלמוד. שבועת השכיר (מס' שבועות מה/א-מה/ב)

סיכום משנה ז, א: בדרך כלל, שבועת התורה מוטלת על הנתבע: הוא נשבע כדי להיפטר מתשלום. כך בשלושה מקרים עיקריים: מודה במקצת, שומר הטוען טענה הפוטרת אותו, ונתבע שעד אחד מעיד נגדו. אבל חכמים תיקנו מקרים מיוחדים של 'נשבעין ונוטלין'. דווקא התובע נשבע, ולאחר שבועתו מקבל את הכסף שהוא תובע. בין המקרים האלה: (א) השכיר: טוען שלא קיבל שכר, והמעסיק טוען ששילם. (ב) הנגזל: אדם שטוען שרכושו נגזל ממנו. (ג) הנחבל: אדם שנחבל וטוען שחברו חבל בו.

גמרא

א. כל הנשבעין שבתורה נשבעין ולא משלמין. מנלן? אנו יודעים שכל מי שחייב שבועה מן התורה נשבע כדי להיפטר מתשלום, ולא כדי ליטול ממון? **דאמר קרא (שמות כב 2):** [שְׁבַעַת ה' תְּהִיָּה בֵּין שְׁנֵיהֶם, אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בְּמַלְאָכָתָא רַעְיוֹן] וְלָקַח בְּעַלְיוֹ וְלֹא יִשְׁלַם: מי שעליו לשלם, לו שבועה התורה הטילה את השבועה על מי שנתבע לשלם: הוא נשבע, ועל ידי שבועתו נפטר מן התשלום. מכאן ששבועת התורה מוטלת על הנתבע כדי להיפטר, ולא על התובע כדי להישבע וליטול.

ואלו נשבעין ונוטלין ... מאי שנא שכיר דתקינן ליה רבנן דמשתבע ושקיל? שאלה: מדוע תיקנו חכמים דווקא לשכיר שיישבע וייטול?

אמר רב יהודה אמר שמואל: 'הלכות גדולות שנו כאן'. 'הלכות', הני הלכתא נינהו? וכי אלו הלכות למשה מסיני? שהרי המושג "הלכות" עשוי להשתמע כ"הלכה למשה מסיני".

אלא אימא: 'תקנות גדולות שנו כאן'. 'גדולות', מכלל דאיכא קטנות? תיקון הגרסה: תיקון: יש לומר "תקנות גדולות שנו כאן". אולם גם לשון זו קשה: וכי יש תקנות "גדולות" ולעומתן תקנות "קטנות"?

אלא אמר רב נחמן אמר שמואל: "תקנות קבועות שנו כאן": עקרוה רבנן לשבועה מבעל הבית ושדיוה אשכיר, משום כדי חייו. תשובה: תשובה: לפי דין תורה, על בעל הבית להישבע ולהיות פטור אבל חכמים 'עקרו' את השבועה הזאת מבעל הבית והטילו אותה על השכיר, משום 'כדי חייו' כי הוא צריך את משכורתו כדי לחיות.

ב. משום כדי חייו דשכיר קנסינן ליה לבעל הבית? שאלה: האם משום פרנסת השכיר קונסים את בעל הבית? **בעל הבית גופיה ניחא ליה דמשתבע שכיר ושקיל, כי היכי דאיתגרון ליה פועלין.** תשובה: גם לבעל הבית נוח שהשכיר יישבע וייטול, שכן אם הפועלים יחששו שלא יקבלו את שכרם, הם לא ירצו לעבוד אצלו.

ג. אדרבה, שכיר ניחא ליה דלשתבע בעל הבית ונפקע, כי היכי דליגריה בעל הבית! שאלה: אדרבה, אולי דווקא לשכיר נוח שבעל הבית יישבע וייפטר, כדי שבעלי בתים ירצו לשכור אותו לעבודה. **בעל הבית על כורחיה אגר.** תשובה: בעל הבית נזקק לפועלים, ולכן הוא שוכר אותם גם בעל כורחו.

ד. שכיר נמי על כורחיה מיתגר! שאלה: הרי גם השכיר זקוק לפרנסתו, ולכן הוא משכיר את עצמו בעל כורחו! **אלא, בעה"ב טרוד בפועליו הוא.** תשובה: הטעם לתקנה הוא שבעל הבית טרוד בפועליו, ולכן עלול לשכוח למי כבר שילם ולמי עדיין לא שילם.

ה. וליתב ליה בלא שבועה! שאלה: אם בעל הבית עלול לשכוח, מדוע צריך השכיר להישבע? **כדי להפיס דעתו של בעה"ב.** תשובה: השכיר נשבע כדי להפיס את דעתו של בעל הבית, שלא יוציאו ממנו ממון רק על סמך דברי השכיר.

ו. וליתב ליה בעדים! שאלה: מדוע לא תיקנו חכמים שבעל הבית ייתן את משכורת השכיר אך ורק בנוכחות עדים? **טריחא ליה מילתא.** תשובה: הדבר כרוך בטרחה גדולה, שכן בכל תשלום יצטרך בעל הבית לחפש עדים.

ז. **וליתב ליה מעיקרא!** שאלה: מדוע לא תיקנו שבעל הבית ישלם לשכיר את שכרו בתחילת יום העבודה?
שניהן רוצין בהקפה. תשובה: שניהם מעוניינים שהתשלום יהיה בסוף העבודה. (בעל הבית אינו רוצה לשלם לפני שנעשתה העבודה, ולעיתים גם אין בידו הכסף בתחילת היום; והשכיר מעוניין לקבל את שכרו לאחר שסיים את עבודתו).

ח. **אי הכי, אפילו קצץ נמי!** שאלה: אם חוששים שבעל הבית שכח מפני שהוא טרוד בפועליו, מדוע לא נאמין לשכיר גם כאשר המחלוקת היא על גובה השכר? **אלמה תניא:** והרי בברייתא נאמר **אומן אומר "שתים קצצת לי"** סיכמת איתי שתשלם לי שתי יחידות שכר. **והלה אומר "לא קצצתי לך אלא אחת"** ובעל הבית אומר: "לא קצצתי לך אלא אחת", **המוציא מחבירו עליו הראיה!** השכיר צריך להביא ראיה **קציצה ודאי מידכר דכיר ליה.** תשובה: את גובה השכר שקבע עם הפועל בעל הבית ודאי זוכר. הטרדה עלולה לגרום לו לשכוח אם שילם, אך לא כמה קבע לשלם.

ט. **אי הכי, אפילו עבר זמנו נמי!** **אלמה תניא:** **עבר זמנו ולא נתן לו - הרי זה אינו נשבע ונוטל!** שאלה: אם בעל הבית עלול לשכוח אם שילם, מדוע גם לאחר שעבר זמן תשלום השכר לא יישבע השכיר וייטול?
חזקה אין בעל הבית עובר ב'בל תלין'.
תשובה: קיימת חזקה שבעל הבית מקפיד לשלם את שכר הפועל בזמנו, כדי שלא לעבור על איסור **'בל תלין'**.

י. **והאמרת: בעל הבית טרוד בפועליו הוא!** שאלה: והרי אמרנו שבעל הבית טרוד בפועליו ועלול לשכוח אם שילם!
הני מילי: מקמי דלימטי זמן חיובא הוא; כי מטי זמן חיובא — רמי אנפשיה ומידכר. תשובה: החשש שבעל הבית ישכח קיים קודם שהגיע זמן התשלום. אולם כשהגיע זמן חיובו לשלם, הוא נותן דעתו לכך וזוכר לשלם, כדי שלא לעבור על 'בל תלין'.
(בסיכום: חכמים תיקנו לטובת השכיר שיוכל להישבע וליטול, מפני שבעל הבית עלול לשכוח אם שילם. אבל התקנה מוגבלת לזמן התשלום ולמחלוקת על עצם התשלום, ולא למחלוקת על גובה השכר).

הלכה. רמב"ם, הלכות ברכות

ה, טו: **שנים שאכלו כאחד, כל אחד ואחד מברך לעצמו.** לגבי המוציא, אחד פוטר את כולם כי הם יושבים ביחד ואילו בברכת המזון, נגמר הסעודה, בטל הקבע. **ואם היה אחד מהן יודע, ואחד אינו יודע, זה שידע מברך בקול רם, והשני עונה אמן אחר כל ברכה וברכה, ויוצא ידי חובתו.** ובן קטן פחות מ-13 מברך לאביו. **ועבד מברך לרבו.** ואשה מברכת לבעלה, **ויוצאין ידי חובתן.** אבל אמרו חכמים: **תבא מארה קללה למי שאשתו ובניו מברכין לו¹.** אם הוא למד, הוא מבזה את קונו לעשות שלוחיו כאלה (אישה וקטן)

ה, טז: **במה דברים אמורים שיצאו ידי חובתן? בזמן שאכלו ולא שבעו, שהן חייבים לברך מדברי סופרים, ולפיכך מוציאין אותן קטן או עבד או אשה מידי חובתן, אבל אם אכל ושבע, שהוא חייב בברכת המזון מן התורה, בין אשה בין קטן או עבד, אין מוציאין אותן, שכל החייב בדבר מן התורה אין מוציאין אותן מידי חובתן אלא החייב באותו דבר מן התורה כמותו.**

ה, יז: **הנכנס אצל אחרים, ומצאן מברכין בברכת הזימון, אם מצא המברך אומר 'נברך' הוא עונה 'ברוך הוא ומבורך', ואם מצא האוכלים עונים 'ברוך שאכלנו משלו' הוא עונה אחריהן 'אמן'.** הרב מצליח מאזון מצא סימן: בוש"ת ל"ו: צ"ל: ברוך ומבורך שמו, תמיד לעולם ועד.

¹ **הרמב"ם:** ברכת המזון מן התורה היא רק כשאדם אכל ושבע, שנאמר: ואכלת ושבעת וברכת. אם אכל רק כזית או כביצה ולא שבע - חיובו מדרבנן. לכן קטן, שגם חיובו מדרבנן, יכול להוציא את אביו כאשר האב עצמו חייב רק מדרבנן.

מוסר. שערי תשובה לרבינו יונה, שער ג

קעט) סוג שני של שקרנים: המשקר, ואין בעצם השקר נזק והפסד לחברו, אך יתכוין בו לעשותו סבה אל הנזק ואל הרע, כמו המתעה את חברו, שיאמין בו כי הוא אוהב וריע נאמן עמו, ומתכוין בזה כדי שיבטח בו ולא ישמר ממנו, ויוכל להדיח עליו רעה, כענין שנאמר (ירמיה ט 7): בָּפוּ שָׁלוֹם אֶת רַעְהוּ יִדְבֵּר, וּבִקְרָבוֹ יִשִּׁים אֲרָבוֹ, ונאמר אחריו (שם פס' 9): הָעַל אֱלֹה לֹוא-אֶפְקֹד, נֶאֱם ה', וְאִם בְּגוֹי אֲשֶׁר כָּזָה לֹא תִתְּנֶקֶם נַפְשִׁי.

ואלה שני החלקים ענשם על שני דברים: על השקר ועל הנזק הצרור בכנפיו, כי השקר מלבד צד הנזק הוא תועבת ה', שנאמר (משלי יב 22): תוֹעֵבֶת ה' שִׁפְתֵי שֶׁקֶר, ונאמר (שם ו 16-17): שֶׁשׁ הִנָּה שָׁנָא ה' ... עֵינַיִם רְמוֹת לְשׁוֹן שֶׁקֶר ... לֵב חָרֹשׁ מִחֻשְׁבוֹת אֵין ... ונאמר (שם ח 13): וּפִי תִהְיֶה כְּתֹאֲתִי, ונאמר (איוב טו 16): אִף כִּי נִתְעַב וְנִאֲלַח אִישׁ שְׂתֵה כַּמִּים עֲוֹלָה. האיש הרע (נתעב ונאלח) משתוקק תמיד לעשות עוולה. (כשתיית מים), ואף בשר ודם נתעב השקר להם.

הראב"ד: חולק וסובר שגם אכילת כזית או כביצה מחייבת ברכת המזון מן התורה. לכן קטן אינו יכול להוציא את אביו, שהרי הקטן חייב רק מדרבנן. את דברי חז"ל יבן מברך לאביו הוא מפרש שהבן רק מקריא לאב את נוסח הברכה, והאב חוזר אחריו ומברך בעצמו.